

**Zandweer, Poelweg/
Albert van der Zielstraat**
(Gemeente Het Hogeland, GR)

Een Archeologisch Bureauonderzoek
Steekproefrapport 2023-04/03

**Zandeweer, Poelweg/
Albert van der Zielstraat**
(Gemeente Het Hogeland, GR)

Een Archeologisch Bureauonderzoek
Steekproefrapport 2023-04/03

Zandweer, Poelweg/Albert van der Zielstraat
(Gemeente Het Hogeland, GR)
Een Archeologisch Bureauonderzoek

Een onderzoek in opdracht van
Bureau Schmidt

Steekproefrapport 2023-04/03
ISSN 1871-269X

Auteur: R. Rap MA, senior KNA-archeoloog/-
prospector (actor reg. nr. 97236416)
Autorisatie: dr. J. Jelsma (senior KNA-
archeoloog/prospector, actor reg. nr. 35453178)

De Steekproef bv werkt volgens de Kwaliteitsnorm
Nederlandse Archeologie 4.1 en BRL 4000,
en bij dit onderzoek protocol 4002.
Foto's en tekeningen zijn gemaakt door
De Steekproef, tenzij anders vermeld.

© De Steekproef bv, april 2023

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd
en/of openbaar gemaakt zonder bronvermelding.

De Steekproef bv aanvaardt geen aansprakelijkheid
voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing
van de adviezen of het gebruik van de resultaten van
dit onderzoek.

De Steekproef bv
Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau

adres	Hogeweg 3, 9801 TG Zuidhorn
telefoon	050 – 5779784
internet	www.desteeekproef.nl
e-mail	info@desteeekproef.nl
kvk	02067214

Inhoud

Samenvatting

Administratieve gegevens van het plangebied

1. Inleiding.....	1
• 1.1 Aanleiding en doel (KNA 4.1: LS01).....	1
• 1.2 Locatie (KNA 4.1: LS01, LS02).....	1
2. Bureauonderzoek (KNA 4.1: LS06).....	3
• 2.1 Bronnen.....	3
• 2.2 Fysische geografie (KNA 4.1: LS04).....	3
• 2.3 Archeologie (KNA 4.1: LS04).....	4
• 2.4 Historische geografie (KNA 4.1: LS03).....	6
• 2.5 Archeologisch verwachtingsmodel (KNA 4.1: LS05).....	8
3. Advies (KNA 4.1: VS07).....	9

Gebruikte bronnen

Lijst van figuren en tabellen

Appendix I: Archeologische periodes

Samenvatting

In opdracht van Bureau Schmidt is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor een plangebied rondom de Poelweg en de Albert van der Zielstraat te Zandeweer, gemeente Het Hogeland, provincie Groningen (Figuur 1). De aanleiding is de voorgenomen herinrichting van het gebied. Hiervoor worden onder andere rioleringen vervangen, woningen gesloopt en nieuw gebouwd plus sloten gedempt en opnieuw gegraven. De hiermee gepaard gaande bodemingrepen kunnen tot aantasting van eventueel aanwezige archeologische waarden. Het totale gebied heeft een oppervlakte van circa 3 hectare. De exacte diepte van de werkzaamheden is nog niet bekend.

Het plangebied valt onder twee verschillende bestemmingsplannen (Figuur 2). Het westelijk deel valt onder het bestemmingsplan Buitengebied en heeft twee dubbelbestemmingen: Waarde – Archeologie 3 en 4. Hiervoor gelden vrijstellingsgrenzen van respectievelijk 100 vierkante meter en 40 centimeter onder maaiveld en 200 vierkante meter en 45 centimeter onder maaiveld. Het oostelijk deel van het plangebied valt onder het bestemmingsplan Doodstil en Zandeweer en heeft drie dubbelbestemmingen: Waarde – Archeologie 2, 3 en 4. Hier gelden vrijstellingsgrenzen voor van respectievelijk 50 vierkante meter en 40 centimeter onder maaiveld, 100 vierkante meter en 40 centimeter onder maaiveld en 200 vierkante meter en 45 centimeter onder maaiveld. Deze dubbelbestemmingen zijn afgeleid van de archeologische verwachtingskaart van de voormalige gemeente Eemsmond (Libau 2014).

Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel (KNA 4.1: LS05)

Voor het plangebied geldt een hoge verwachting voor archeologische waarden vanaf de midden romeinse tijd tot de nieuwe tijd (Tabel 1). Gedurende deze periodes was het landschap geschikt voor permanente bewoning. Het plangebied overlapt deels met een Archeologische MonumentenKaart (AMK)-terrein met meerdere wierden vanaf de middeleeuwen. Tijdens begeleidingen in de dorpskern zijn wierdelagen, aardewerkscherven en botresten gevonden. De verwachting is daarom in het plangebied ook hoog voor resten van een wierde met bewoning. Indicatoren hiervan zijn onder andere scherven aardewerk, artefacten van metaal, steen of glas, maar ook grondsporen zoals waterputten, paalkuilen, greppels en ophogingslagen. Uit de nieuwe tijd kunnen langs de Poelweg nog funderingsresten aanwezig van de woningen die daar stonden. Eventuele verstoringen kunnen zijn veroorzaakt door de bouw van de huidige woningen, kabels en leidingen en aanleg van het wegcunet.

Selectieadvies (KNA 4.1: VS07) door R. Rap MA (senior KNA-archeoloog/KNA-prospecteur)

Voor het hele plangebied geldt een hoge verwachting voor archeologische waarden vanaf de midden romeinse tijd. Het gebied overlapt deels met een AMK-terrein en er zijn in de directe omgeving vondsten gedaan en sporen en wierdelagen aangetroffen. Wij adviseren daarom voor het plangebied voorafgaand aan de werkzaamheden een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een booronderzoek. Op deze manier kan de opbouw en gaafheid van de bodem worden bepaald, alsook de diepte van eventueel archeologisch relevante lagen. Hiermee kan de archeologische verwachting voor het gebied verder worden gespecificeerd. Het is aan de gemeente Het Hogeland of zij dit advies al dan niet overneemt.

Administratieve gegevens van het plangebied

Provincie	Groningen
Gemeente	Het Hogeland
Plaats	Zandeweer
Toponiem	Poelweg/Albert van der Zielstraat
Kaartblad	03G
Centrumcoördinaat	240.927 / 600.962
Oppervlakte	ca. 3 hectare
NAP-hoogte maaiveld	ca. 0,5 tot 1,5 +NAP
Huidig grondgebruik	Bebouwd, bestraat, park
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Opdrachtgever	Bureau Schmidt
Uitvoerder	De Steekproef bv
Bevoegde overheid	Gemeente Het Hogeland
Bestemmingsplan	Buitengebied; Dubbelbestemming Waarde – Archeologie 3 en 4 Doodstil en Zandeweer: Dubbelbestemming Waarde – Archeologie 2, 3 en 4
Steekproef projectcode	2023-04/03
Onderzoeksmeldingsnummer	5384202100
Datum veldwerk	n.v.t.
Maximale diepte onderzoek	n.v.t.
Beheer en plaats documentatie	De Steekproef bv / Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed / DANS / Noordelijk Archeologisch Depot

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel (KNA 4.1: LS01)

In opdracht van Bureau Schmidt is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor een plangebied rondom de Poelweg en de Albert van der Zielstraat te Zandeweer, gemeente Het Hogeland, provincie Groningen (Figuur 1). De aanleiding is de voorgenomen herinrichting van het gebied. Hiervoor worden onder andere rioleringen vervangen, woningen gesloopt en nieuw gebouwd plus sloten gedempt en opnieuw gegraven. De hiermee gepaard gaande bodemingrepen kunnen tot aantasting van eventueel aanwezige archeologische waarden. Het totale gebied heeft een oppervlakte van circa 3 hectare. De exacte diepte van de werkzaamheden is nog niet bekend.

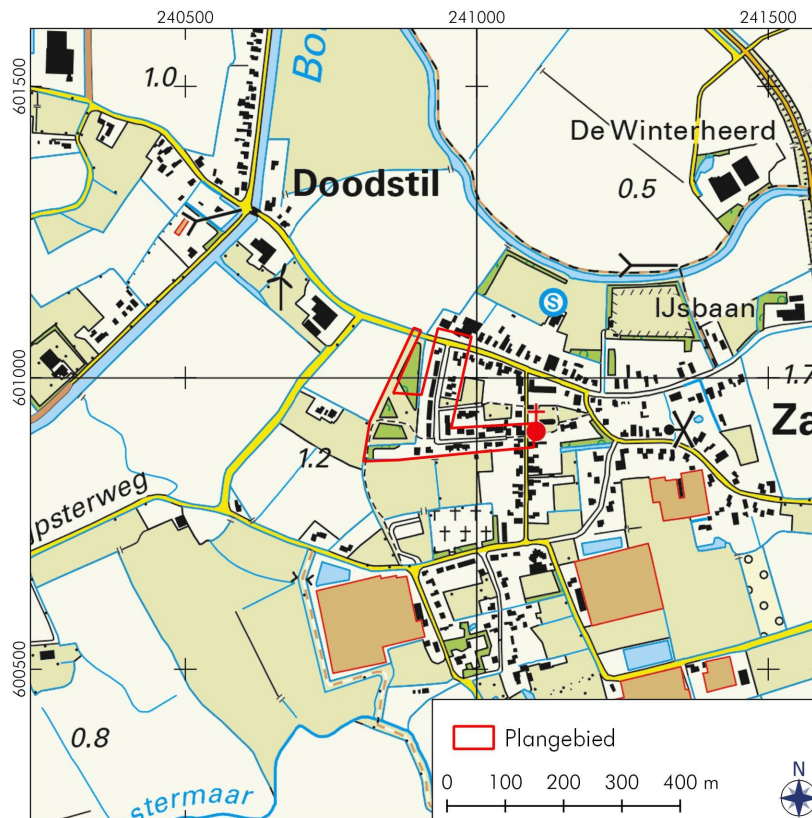
Het plangebied valt onder twee verschillende bestemmingsplannen (Figuur 2). Het westelijk deel valt onder het bestemmingsplan Buitengebied en heeft twee dubbelbestemmingen: Waarde – Archeologie 3 en 4. Hiervoor gelden vrijstellingsgrenzen van respectievelijk 100 vierkante meter en 40 centimeter onder maaiveld en 200 vierkante meter en 45 centimeter onder maaiveld. Het oostelijk deel van het plangebied valt onder het bestemmingsplan Doodstil en Zandeweer en heeft drie dubbelbestemmingen: Waarde – Archeologie 2, 3 en 4. Hier gelden vrijstellingsgrenzen voor van respectievelijk 50 vierkante meter en 40 centimeter onder maaiveld, 100 vierkante meter en 40 centimeter onder maaiveld en 200 vierkante meter en 45 centimeter onder maaiveld. Deze dubbelbestemmingen zijn afgeleid van de archeologische verwachtingskaart van de voormalige gemeente Eemsmond (Libau 2014).

Het doel van het onderzoek is om vast te stellen wat de kans is op de aanwezigheid van archeologische waarden in het plangebied. Hiervoor is een archeologisch verwachtingsmodel opgesteld van het gebied aan de hand van beschikbare fysisch-geografische, archeologische en historisch-geografische informatie.

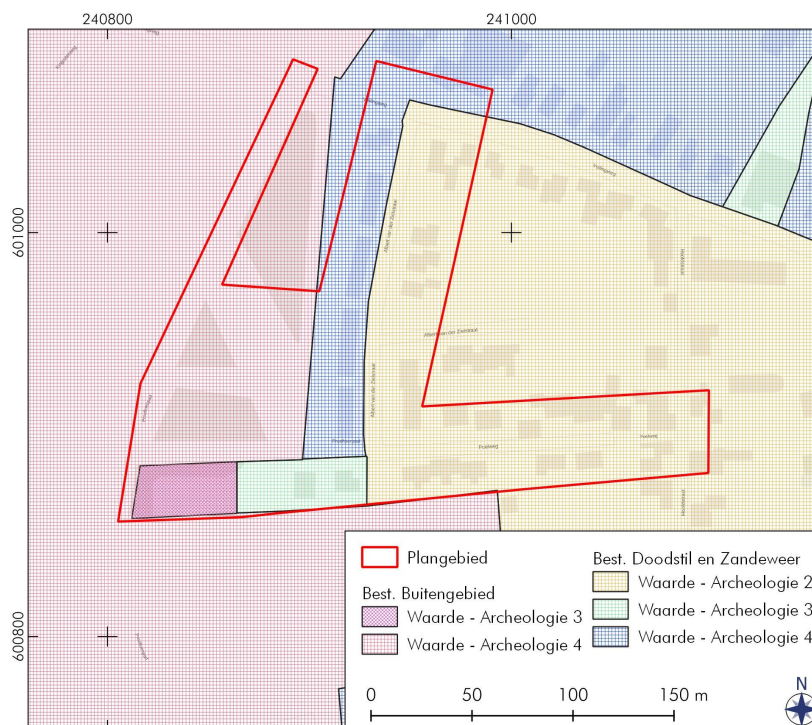
1.2 Locatie (KNA 4.1: LS01, LS02)

Het plangebied volgt de volledige lengte van de Poelweg, met daarbij de huizen die aan deze weg liggen. Ook volgt het de Albert van der Zielstraat in noord-zuid richting en de huizen die daar aan liggen. Ook de kruising van de Poelweg met de Hoofdstraat en de Albert van der Zielweg met de Veilingweg behoren tot het plangebied. Verder hoort een deel van het park ten westen van de bebouwde kom van Zandeweer bij het plangebied.

Figuur 1: Zandweer, Poelweg/Albert van der Zielstraat: Topografische kaart met het plangebied.

Figuur 2: Zandweer, Poelweg/Albert van der Zielstraat: De verschillende dubbelbestemmingen in het plangebied (ruimtelijkeplannen.nl).

2. Bureauonderzoek (KNA 4.1: LS06)

2.1 Bronnen

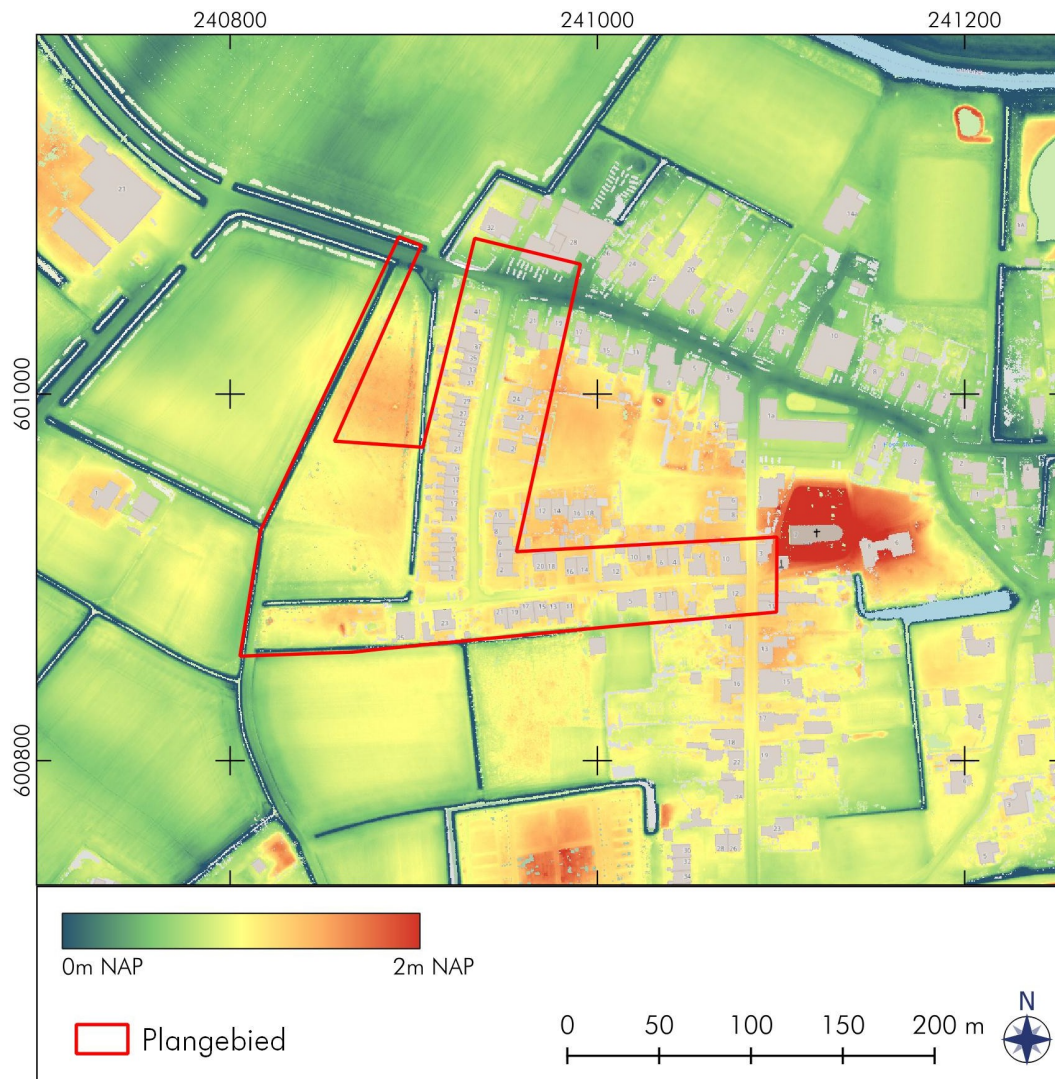
Tijdens het bureauonderzoek is de bestaande relevante kennis van het plangebied verzameld. De gebruikte bronnen voor het onderzoek staan aan het eind van dit rapport. Eén van de bronnen is ARCHIS 3, het archeologisch registratie- en informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Deze databank is toegankelijk voor organisaties die werkzaam zijn in de archeologie. Het bevat een GIS-systeem waarin onder meer een archeologische kaart en aardkundige kaarten geraadpleegd kunnen worden.

2.2 Fysische geografie (KNA 4.1: LS04)

Het plangebied ligt op het Hoogeland, een voormalig getijdenlandschap bestaande uit kwelders en kwelderwallen, doorsneden door krekens en prielen. Ten noorden van het plangebied loopt een grote, haakvormige kwelderwal. Deze kwelderwal, die globaal van Winsum, via Warffum en Usquert naar Kantens loopt, wordt al sinds de ijzertijd bewoond. Naast de grote kwelderwal kwamen ook verschillende kleinere kwelderwallen tot ontwikkeling. De wal waar Zandeweer op ligt ontstond ongeveer vanaf de midden romeinse tijd (Vos *et al.* 2018). Vanaf de kwelderwallen werd het omringende landschap in cultuur gebracht.

Op de geomorfologische kaart ligt het plangebied op de noordelijke rand van een dergelijke kleine kwelderwal (code B75). Het uiterste noorden van het plangebied ligt in een vlakte van getij-afzettingen (code M72). Ten oosten en noordwesten zijn wierden afgebeeld op de geomorfologische kaart. Hoewel dit in het plangebied niet is ingetekend, ligt dit waarschijnlijk ook gedeeltelijk op een wierde. Op de bodemkaart is deze ook ingetekend. De wierde bestaat de meest oostelijke 120 meter van de Poelweg en loopt verder door richting het oosten. Verder ligt het plangebied op de bodemkaart in een zone met kalkrijke poldervaaggronden bestaande uit lichte zavel (code Mn15A).

Op het AHN 3 zijn enkele verhogingen zichtbaar in het plangebied (Figuur 3). Het gaat hier mogelijk om een tweetal kleine wierden en de hoge wierde waar de kerk op staat. Deze zijn samengesmolten tot de dorpskern van Zandeweer. De NAP hoogte binnen het plangebied varieert van 0,5 tot 1,5 meter boven NAP.

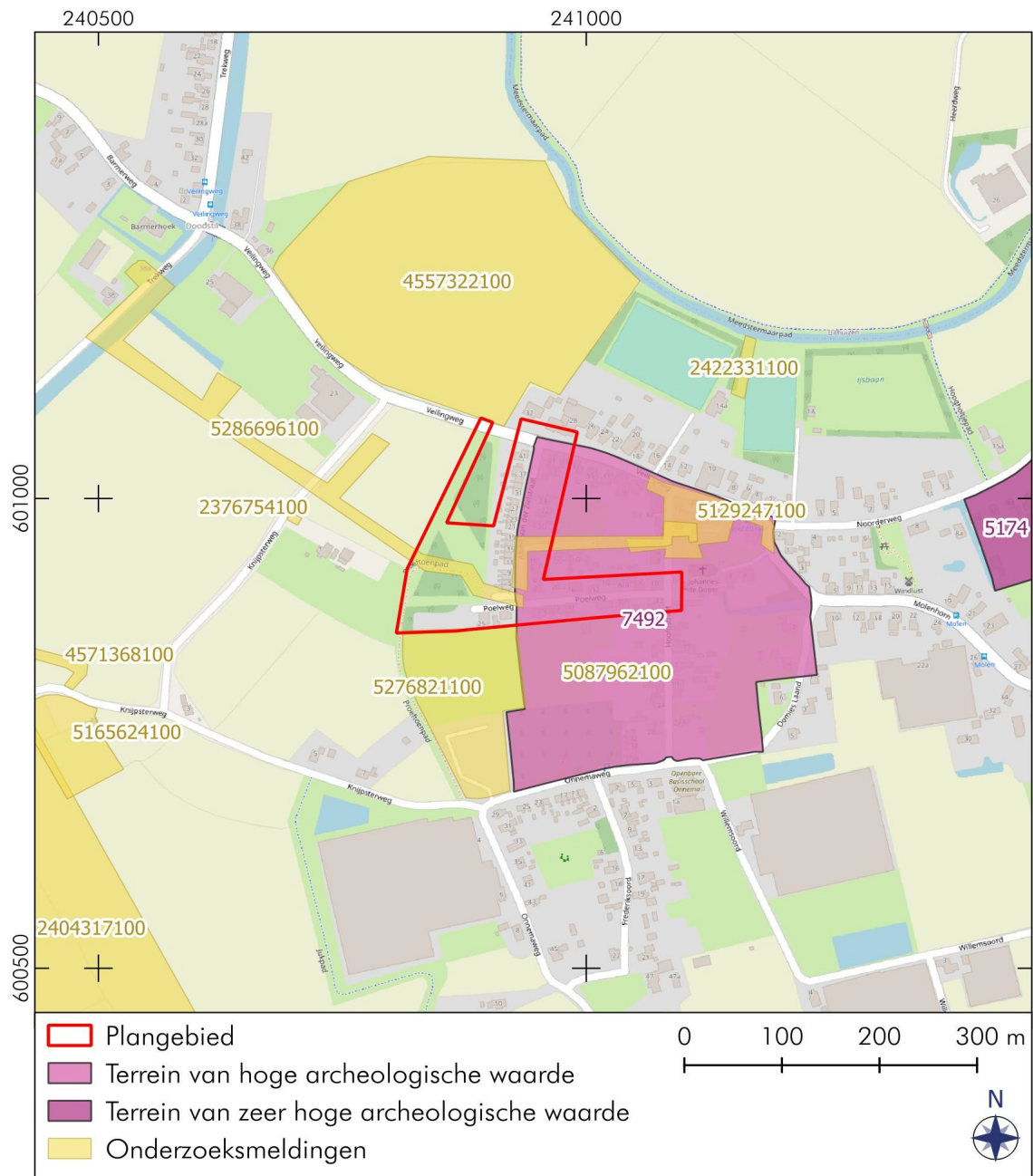

Figuur 3: Zandweer, Poelweg/Albert van der Zielstraat: Uitsnede van de hoogtekaart.

2.3 Archeologie (KNA 4.1: LS04)

In Figuur 4 zijn de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied weergegeven. Het plangebied overlapt met een Archeologische MonumentenKaart (AMK)-terrein (monumentnummer 7492). Het gaat om een terrein met drie bebouwde, gave middeleeuwse dorpswierden, waaronder de kerkwierde. Circa 300 meter ten oosten van het plangebied ligt een AMK-terrein met resten van een borgterrein op een wierde (AMK-terrein 5174). Het gaat om de locatie van de oude borg Scheltkema. Op het terrein zijn meerdere laat middeleeuwse scherven gevonden en puinresten.

Verder zijn in de omgeving van het plangebied een aantal archeologische onderzoeken uitgevoerd. Het gaat om bureau- en booronderzoeken en een archeologische begeleiding. De bureau- en booronderzoeken leverden geen aanwijzingen op voor archeologische resten. Tijdens de begeleiding werden echter wierdelagen en diverse archeologische sporen aangetroffen (zaaknummer 51229247100; eerste bevindingen). Ook werden scherven aardewerk en dierlijk bot gevonden.

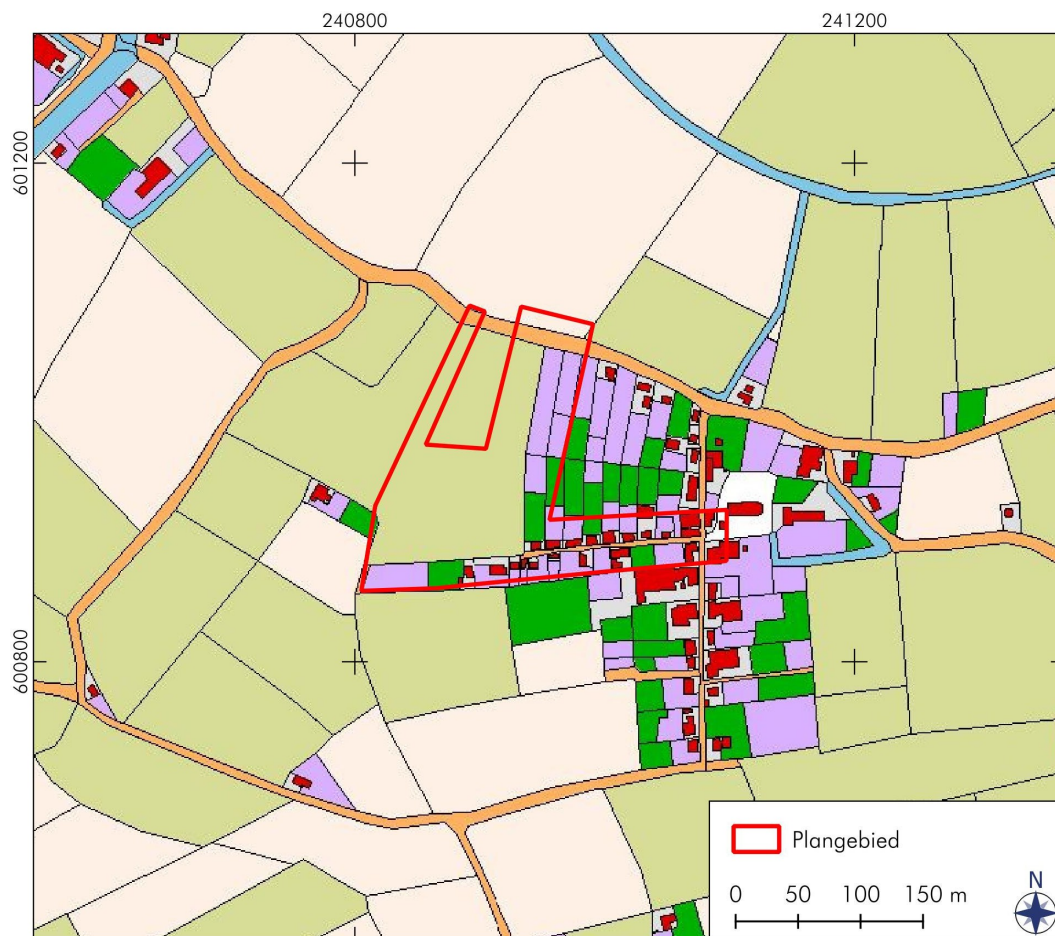
Figuur 4: Zandweer, Poelweg/Albert van der Zielstraat: Archeologische waarden in de omgeving van het plangebied (Archis).

2.4 Historische geografie (KNA 4.1: LS03)

De oudste vermelding van Zandeweer stamt uit 1358 onder Sondwere. De naam is afkomstig van het oudfriesse *sond*: zand en *weer*: opgeworpen hoogte voor bewoning. Op de kadastrale kaart uit 1811-1832 is te zien dat de Poelweg, Hoofdstraat en Veilingweg destijds op dezelfde manier door het plangebied liepen als tegenwoordig. De Albert van der Zielstraat is dan nog niet aangelegd. Ten oosten van de huidige Albert van der Zielstraat was het gebied in gebruik als tuinen en boomgaard. De westkant van het plangebied is in gebruik als weidegrond. Langs de Poelweg zijn diverse percelen bebouwd en in gebruik als tuin of boomgaard. Er werden meerdere ambachten uitgevoerd zoals timmerman, vleeshouwer en wever, maar er woonden ook mensen als koopman of schipper.

Tot begin twintigste eeuw verandert er weinig in het plangebied. Op de topografische kaart uit 1909 is in de noordoosthoek van het plangebied voor het eerst een woning afgebeeld. Op de kaart uit 1972 is de Albert van der Zielstraat voor het eerst aangelegd. En zijn er al enkele woningen gebouwd aan de westkant. Aan de noordkant van de Poelweg zijn juist enkele woningen gesloopt. In 1982 is er weer wat teruggebouwd en zijn beide zijden van de Albert van der Zielstraat bebouwd. In 2005 is ook het park aan de westkant van het plangebied aangelegd. Van de oudere woningen langs de Poelweg kunnen nog resten in de ondergrond aanwezig zijn.

Figuur 5: Zandeweer, Poelweg/Albert van der Zielstraat: Uitsnede van de kadastrale kaart uit 1811-

1832 (hisgis.nl).

Figuur 6: Zandeweer, Poelweg/Albert van der Zielstraat: Topografische kaarten uit 1909, 1972, 1982 en 2005 (topotijdreis).

2.5 Archeologisch verwachtingsmodel (KNA 4.1: LS05)

Voor het plangebied geldt een hoge verwachting voor archeologische waarden vanaf de midden romeinse tijd tot de nieuwe tijd (Tabel 1). Gedurende deze periodes was het landschap geschikt voor permanente bewoning. Het plangebied overlapt deels met een AMK-terrein met meerdere wierden vanaf de middeleeuwen. Tijdens begeleidingen in de dorpskern zijn wierdelagen, aardewerkscherven en botresten gevonden. De verwachting is daarom in het plangebied ook hoog voor resten van een wierde met bewoning. Indicatoren hiervan zijn onder andere scherven aardewerk, artefacten van metaal, steen of glas, maar ook grondsporen zoals waterputten, paalkuilen, greppels en ophogingslagen. Uit de nieuwe tijd kunnen langs de Poelweg nog funderingsresten aanwezig van de woningen die daar stonden. Eventuele verstoringen kunnen zijn veroorzaakt door de bouw van de huidige woningen, kabels en leidingen en aanleg van het wegcunet.

Tabel 1: Zandweer, Poelweg/Albert van der Zielstraat: Specificatie archeologische verwachting.

Datering:	Midden romeinse tijd – nieuwe tijd
Complexiteit:	Nederzetting, wierde
Omvang:	Vanaf enkele meters
Diepteligging:	Onder de bouwvoor
Gaafheid en conservering:	Mogelijk organische conservering
Locatie:	Hele terrein
Uiterlijke kenmerken:	Aardewerkscherven, grondsporen, ophogingslagen
Mogelijke verstoringen:	Woningbouw, kabels en leidingen

Om dit verwachtingsmodel te toetsen kan een verkennend booronderzoek worden uitgevoerd. Hiermee kan de intactheid van het bodemprofiel en de diepte van eventueel archeologisch relevante lagen worden bepaald. Dit kan worden uitgevoerd met een edelmanboor of een steekguts.

3. Advies (KNA 4.1: VS07)

Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel (KNA 4.1: LS05)

Voor het plangebied geldt een hoge verwachting voor archeologische waarden vanaf de midden romeinse tijd tot de nieuwe tijd (Tabel 1). Gedurende deze periodes was het landschap geschikt voor permanente bewoning. Het plangebied overlapt deels met een AMK-terrein met meerdere wierden vanaf de middeleeuwen. Tijdens begeleidingen in de dorpskern zijn wierdelagen, aardewerkscherven en botresten gevonden. De verwachting is daarom in het plangebied ook hoog voor resten van een wierde met bewoning. Indicatoren hiervan zijn onder andere scherven aardewerk, artefacten van metaal, steen of glas, maar ook grondsporen zoals waterputten, paalkuilen, greppels en ophogingslagen. Uit de nieuwe tijd kunnen langs de Poelweg nog funderingsresten aanwezig van de woningen die daar stonden. Eventuele verstoringen kunnen zijn veroorzaakt door de bouw van de huidige woningen, kabels en leidingen en aanleg van het wegcunet.

Selectieadvies (KNA 4.1: VS07) door R. Rap MA (senior KNA-archeoloog/KNA-prospector)

Voor het hele plangebied geldt een hoge verwachting voor archeologische waarden vanaf de midden romeinse tijd. Het gebied overlapt deels met een AMK-terrein en er zijn in de directe omgeving vondsten gedaan en sporen en wierdelagen aangetroffen. Wij adviseren daarom voor het plangebied voorafgaand aan de werkzaamheden een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een booronderzoek. Op deze manier kan de opbouw en gaafheid van de bodem worden bepaald, alsook de diepte van eventueel archeologisch relevante lagen. Hiermee kan de archeologische verwachting voor het gebied verder worden gespecificeerd. Het is aan de gemeente Het Hogeland of zij dit advies al dan niet overneemt.

Gebruikte bronnen

AHN-Viewer. www.AHN.nl. *Actueel Hoogtebestand Nederland*. Rijkswaterstaat, Adviesdienst Geoinformatie en ICT.

ARCHIS 3. www.zoeken.cultureelerfgoed.nl

Bodemkaart van Nederland 1:50.000. via www.pdok.nl

Centraal Archeologisch Archief (CAA) en Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) [ARCHIS].

Hisgis, Historisch Geografisch Informatiesysteem. www.hisgis.nl

Historische kaarten via www.topotijdreis.nl

Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 4.1. www.SIKB.nl. 2018. Centraal College van Deskundigen Archeologie.

Libau. 2014. *Archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart gemeente Eemmond*. Groningen: Libau.

Publieke Dienstverlening op de Kaart (PDoK). www.pdok.nl

Ruimtelijke Plannen. www.ruimtelijkeplannen.nl

Vos, P., M. van der Meulen, H. Weerts & J. Bazelmans. 2018. *Atlas van Nederland in het Holoceen. Landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu*, Amsterdam: Prometheus.

Lijst van figuren en tabellen

Figuren

- 1 Topografische kaart
- 2 Bestemmingsplan
- 3 Hoogtekaart
- 4 Archeologische kaart
- 5 Kadastrale kaart uit 1811-1832
- 6 Topografische kaarten uit 1870, 1910, 1962 en 1995

Tabellen

- 1 Specificatie archeologische verwachting

Appendix I: Archeologische periodes

paleolithicum:		ijzertijd:	
paleolithicum vroeg:	tot 300.000 BP	ijzertijd vroeg:	800 - 500 vC
paleolithicum midden:	300.000 - 35.000 BP	ijzertijd midden:	500 - 250 vC
paleolithicum laat:	35.000 BP - 8.800 vC	ijzertijd laat:	250 - 12 vC
paleolithicum laat A:	35.000 - 18.000 BP		
paleolithicum laat B:	18.000 BP - 8.800 vC	romeinse tijd:	
		romeinse tijd vroeg:	12 vC - 70 nC
mesolithicum:		romeinse tijd vroeg A:	12 vC - 25 nC
mesolithicum vroeg:	8.800 - 7.100 vC	romeinse tijd vroeg B:	25 - 70 nC
mesolithicum midden:	7.100 - 6.450 vC	romeinse tijd midden:	70 - 270 nC
mesolithicum laat:	6.450 - 4.900 vC	romeinse tijd midden A:	70 - 150 nC
		romeinse tijd midden B:	150 - 270 nC
neolithicum:		romeinse tijd laat:	270 - 450 nC
neolithicum vroeg:	5.300 - 4.200 vC	romeinse tijd laat A:	270 - 350 nC
neolithicum vroeg A:	5.300 - 4.900 vC	romeinse tijd laat B:	350 - 450 nC
neolithicum vroeg B:	4.900 - 4.200 vC		
neolithicum midden:	4.200 - 2.850 vC	middeleeuwen:	
neolithicum midden A:	4.200 - 3.400 vC	middeleeuwen vroeg:	450 - 1.050 nC
neolithicum midden B:	3.400 - 2.850 vC	middeleeuwen vroeg A:	450 - 525 nC
neolithicum laat:	2.850 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg B:	525 - 725 nC
neolithicum laat A:	2.850 - 2.450 vC	middeleeuwen vroeg C:	725 - 900 nC
neolithicum laat B:	2.450 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg D:	900 - 1.050 nC
		middeleeuwen laat:	1.050 - 1.500 nC
bronstijd:		middeleeuwen laat A:	1.050 - 1.250 nC
bronstijd vroeg:	2.000 - 1.800 vC	middeleeuwen laat B:	1.250 - 1.500 nC
bronstijd midden:	1.800 - 1.100 vC		
bronstijd midden A:	1.800 - 1.500 vC	nieuwe tijd:	
bronstijd midden B:	1.500 - 1.100 vC	nieuwe tijd vroeg:	1.500 - 1.650 nC
bronstijd laat:	1.100 - 800 vC	nieuwe tijd midden:	1.650 - 1.850 nC
		nieuwe tijd laat:	1.850 - heden
pleistoceen:	2,5 miljoen - 10.000 BP		
elsterien	475.000 - 410.000 BP		
saalien	200.000 - 130.000 BP		
weichselien	116.000 - 10.000 BP		
holoceen:	10.000 - heden		
vC	= voor Christus		
nC	= na Christus		
BP	= before present; present = 1950		

Algemeen

Steentijd (tot 2000 vC)

De steentijd is opgedeeld in het paleolithicum, mesolithicum en neolithicum. Het paleolithicum (oude steentijd) wordt vooral gekenmerkt door de ijstijden. Na het laatpaleolithicum verbetert het klimaat. Vindplaatsen uit het late paleolithicum zijn vooral te herkennen aan concentraties vondstmateriaal (bewerkt en/of verbrand vuursteen, houtskool) met weinig en moeilijk te herkennen grondsporen zoals kuilen, paalgaten en houtskoolconcentraties die mogelijk wijzen op haardplaatsen.

Vondsten uit het mesolithicum of midden steentijd, gekenmerkt door sporen en vondsten van rondtrekkende jagers en verzamelaars, bestaan voornamelijk uit bewerkt vuursteen, verbrande hazelnootdoppen en houtskoolfragmenten. Mesolithische grondsporen zijn vooral oppervlakte-haarden en haardkuilen. In een natte omgeving kunnen ook werktuigen van gewei of hout bewaard zijn gebleven. Voorbeelden hiervan zijn geweeibijlen, bogen, visfukken, etc.

In het neolithicum (nieuwe steentijd) werden dieren gehouden en in het neolithicum werd eveneens akkerbouw bedreven. Grondsporen uit deze periode kunnen bestaan uit paalgaten van bijvoorbeeld boerderijen, resten van beschoeiingen, greppels, (afval)kuilen en haardplaatsen. Aardewerk komt in deze tijd voor, evenals bewerkt (vuur)steen en geslepen bijlen.

Metaaltijden (2000-12 vC)

In de bronstijd en ijzertijd kwam bemesting en wisselbouw binnen de akkerbouw voor.

Sporen uit de bronstijd en ijzertijd kunnen bestaan uit kuilen, paalgaten van boerderij-plattegronden, bijgebouwen of spiekers, waterkuilen of -putten, erf- of akkerafscheidingen en sporen van akkerbewerking zoals de kruislings getrokken voren van een eergetouw. Houtskool kan duiden op de aanwezigheid van haarden voor voedselbereiding of het bakken van aardewerk. Ook kunnen er restanten gevonden worden die duiden op metaalbewerking, zoals stukken ovenwand, brons- of ijzerslakken, sintels, mallen, smeltkroezen, metaal bedoeld voor omsmelten, etc.

Vondsten kunnen verder bestaan uit bijvoorbeeld metalen voorwerpen of voorwerpen van aardewerk zoals vaatwerk, maar ook slingerkogels, rammelaars, spinklosjes en weefgewichten.

Romeinse tijd (12 vC-450 nC)

In de romeinse tijd vormde de Rijn de noordelijke grens van het romeinse rijk. Langs deze grens, de *limes*, werden grensposten, nederzettingen en wegen gebouwd. In het noorden van Nederland zijn ook romeinse vondsten gedaan, maar dit zijn voornamelijk losse vondsten als romeinse munten, mantelspelden en scherven romeins aardewerk.

Middeleeuwen en nieuwe tijd (450 nC-heden)

Na een afname in de bevolkingsdichtheid aan het einde van de romeinse tijd en de periode erna, steeg deze weer in het begin van de middeleeuwen. Vondsten uit de middeleeuwen en later bestaan voornamelijk uit scherven aardewerk, waaronder importaardewerk, munten en metalen voorwerpen (zoals mantelspelden, spijkers), resten van aardewerkproductie, metaalbewerking, wolbewerking etc. Belangrijke gebouwen (bijvoorbeeld kerken en borgen) werden van baksteen / kloostermoppen gebouwd.